

תוכן עניינים

1	1.0 מה לבלשן לדבר על שתיקה
4	2.0 תיחום השתיקה וסיווגיה
	2.1 "על כל שפיים אך / דממה / [...] צפור שותקת ביער" –
4	"שיר לילה לנווד" מאת גיתה
8	2.1.1 בין דממה ("Ruhe") לשתיקה ("schweigen")
12	2.1.2 שדה ה'הפסקה' כתרגום "Ruhe"
13	2.1.3 מ'שיר לילה לנווד' לשתיקה שבאינטראקציה – סיכום ביניים
16	2.2 תקשורת מילולית ושאינה מילולית
18	2.2.1 האמצעים הפרה-לשוניים
23	2.2.2 המישור הפרה-לשוני: ההפסקה
28	2.2.2.1 השקיטה כתופעה פרה-לשונית במרכיב הכרונומטרי
31	2.2.2.2 הפסקות ממולאות כחידה פרה-לשונית
34	2.2.3 "Ruhe" – סיכום
36	2.3 השתיקה והמושגים הסמוכים לה
36	2.3.1 מישור התוכן
36	2.3.1.1 הלא-נאמר
40	2.3.1.2 הדיבור הריק
45	2.3.1.3 מישור התוכן – סיכום
45	2.3.2 המישור המילולי
47	2.3.2.1 ההשתקה
53	2.3.2.2 השתיקה המדברת
60	2.3.2.3 יחסי שתיקה מדברת ודיבור
66	2.3.2.3.1 המסומן שהוא מושא השדר הוא האין
72	2.3.2.3.2 שתיקה משום טיבו של המסמן
75	2.4 המודל
79	3.0 אפיון השתיקה המדברת
79	3.1 תפקידי השתיקה המדברת
80	3.1.1 פונקציות התקשורת של יאקובסון
81	3.1.1.1 הפונקציה הרפרנציאלית

87	3.1.1.2 הפונקציה הרגשית (אמוטיבית)
98	3.1.1.3 הפונקציה הקונטיבית
111	3.1.1.4 הפונקציה המגעית (הפאטית)
119	3.1.1.5 הפונקציה הפואטית
125	3.1.1.6 הפונקציה המטה-לשונית
137	3.1.2 הפונקציה הנסיבית
140	3.1.3 חלקה של השתיקה בעקרון שיתוף הפעולה של הפילוסוף פול גרייס
141	3.1.3.1 קטגוריית הכמות
147	3.1.3.2 קטגוריית האיכות
151	3.1.3.3 קטגוריית היחס
161	3.1.3.4 קטגוריית האופן
166	3.1.4 תפקידי השתיקה ומקומה בכלל שיתוף הפעולה – סיכום
167	3.2 מבשרי השתיקה
169	3.2.1 שתיקות ברמת ההגה
176	3.2.2 שתיקות בגבולות המילה (מורפולוגיה)
179	3.2.2.1 צורני \emptyset (אפס)
184	3.2.2.2 איפוס ניגודים
185	3.2.2.3 שתיקת תמנית ראשונה של יידוע
188	3.2.3 בין צורות לתחביר (מורפוטחביר)
188	3.2.3.1 כינויי גוף – קטפורה והומופורה
193	3.2.3.2 הסביל
	3.2.3.2.1 המג'הול – שתיקה להבעת איון וביטול הקיום או הידיעה
195	
197	3.2.3.2.2 הסביל התיכון – הבעה איקונית של סבילות
	3.2.3.2.3 מהסביל כסתמי להבעה בשתיקה של אמת אוניברסלית
201	
203	3.2.3.2.4 מעודפות טקסטואלית להבעה של ביטול
204	3.2.3.2.5 מעודפות פרגמטית להבלטה של החידוש (הרימה)
	3.2.3.2.6 מאי-רלוונטיות והתמקדות בפעולה או במקבלה למפלט מאחריות ומעונש
205	
209	3.2.3.2.7 סביל משום איסורי טאבו
209	3.2.3.2.8 סביל כשתיקה מורפוטחבירית – סיכום
210	3.2.3.3 שתיקת מילות יחס
218	3.2.4 תחביר
226	3.2.4.1 מבשרים תחביריים של סימפטום איקוני
229	3.2.4.2 תפקידים תחביריים המתמלאים על-ידי שתיקה
229	3.2.4.2.1 שתיקת הנושא
234	3.2.4.2.2 שתיקת הנשוא
241	3.2.4.2.3 שתיקת משלימים

260	3.2.4.2.4 שתיקת המשפט העיקרי במשפט מורכב
262	3.2.4.3 מיליות קישור דיאדיות
263	3.2.4.3.1 היעדר מילת קישור כמבשר שתיקה
269	3.2.4.3.2 היעדר איבר בדיאדה-תואמת כמבשר שתיקה
275	3.2.5 לקסיקון
277	3.2.5.1 מילים מפורשות
279	3.2.5.2 מילים של הסתרה
280	3.2.5.3 שלילה והנמכה של פעלי אמירה ומילות דיבור
286	3.2.5.4 פעלי כוונת אמירה שלא מומשו
290	3.2.5.5 מילים כלליות ומלות חלל
293	3.2.5.6 מגבירים
296	3.2.5.7 מעתקים
302	3.2.5.7.1 מטפורה
311	3.2.5.7.2 מטונימיה
313	3.2.5.7.3 חיסור (אליפסיס)
315	3.2.5.7.4 האוקסימורון
318	3.2.5.8 מן המוכן
319	3.2.5.8.1 ציטוט כשתיקה
330	3.2.5.8.2 אינטרטקסטואליות כשתיקה
340	3.2.5.9 שתיקת מילות הטאבו ויופמיזם כמבשר
358	3.2.5.10 חלק משלם או החוליה החסרה
361	3.2.5.10.1 מנייה חסרה
365	3.2.5.10.2 אזכור חלק מניגוד
367	3.2.5.10.3 שתיקה של שמות פרטיים ודרכי פנייה
381	3.2.6 פרגמטיקה שיח ושיחה
383	3.2.6.1 חילופי תור (סמן שיח) כפעולת דיבור ישירה בשתיקה
390	3.2.6.2 בישור שאלה ותשובה בשתיקה
392	3.2.6.2.1 שאלה כמבשרת תשובה בשתיקה
399	3.2.6.2.2 שאלה שתוקה כאיבר ראשון בצמד שאלה-תשובה
404	3.2.6.3 שתיקה כתגובה
406	3.2.6.4 פעולות דיבור עקיפות
407	3.2.6.4.1 שאלה רטורית כטענה
413	3.2.6.4.2 עוד שאלות כפעולות דיבור עקיפות
414	3.2.6.5 ושוב לחילופי תור
414	3.2.6.5.1 משיב לעצמו
416	3.2.6.5.2 חדר-שיח: שתיקת תורות כאמצעי ספרותי
	3.3 מבשרי השתיקה ותפקידם בשירה של לאה גולדברג
422	"משירי הבן האובד"

441	4.0 תרומת חקר השתיקה לבלשנות
442	4.1 דמות ורקע
445	4.2 אוניברסליזם לשוני
449	4.2.1 לינאריות
454	4.3 תופעות שבמישור השפה לרמותיה
459	מקורות ספרותיים
470	קולנוע, טלוויזיה, תערוכות
471	ביבליוגרפיה

1.0 מה לבלשן לדבר על שתיקה

הבלשנות עוסקת בחקר השפה, שימושיה ובמרכיביה: הגיים, מילים, משפטים כמו גם שיח שלם על צורותיהם ומשמעויותיהם. גם הספר הזה עוסק בכל אלה, אלא שהוא מתייחד בעיסוק בשפה כאשר בתוך האינטראקציה הדובר בוחר לממש אותם בשתיקה. השימוש בשתיקה כאמצעי הבעה שכיח מאוד והוא חלק מכושרו הלשוני [competence] של הדובר לממש או שלא לממש מרכיב לשוני, כושר לאותת למאזין על בחירתו בשתיקה כאמצעי הבעה וכושרו של המאזין לזהות שתיקה זו ולעמוד על תפקידה ומשמעה.

הספר מוקדש לעיון הבלשני בשתיקה במקרים הצפויים והבלתי צפויים שבהם היא עומדת כדמות ומשמשת אמצעי הבעה. תרומתו של עיון זה היא, קודם כול, בהשלמת העיון הבלשני הרחב והמוכר בצורות הממומשות בכלל וכלפי שפות ספציפיות בפרט על-ידי הארה והתמקדות באמצעי ייחודי זה: דיון בו לפי כל אחד מפרקי הבלשנות מגלה כי השתיקה אינה אמצעי הבעה מונולטי – אין היא ריק חסר צורה ותוכן, אלא אמצעי מגוון המשמש בכל הפונקציות הלשוניות. תרומה נוספת להבאת השתיקה לתוך העיון הלשוני היא שדווקא העיון בהיעדר כיש שופך אור חדש על סוגיות ותופעות לשוניות, ובכך תורם לגילוי, עידון, הבהרה והמשגה של סוגיות בלשוניות כלליות.

ג'ף ורשורן (1985: 73) פותח את הפרק בספרו המוקדש לסמנטיקה של השקיטה¹ בקביעה ש"יש בשקיטה יותר מאשר היעדר דיבור. שקיטה יכולה להיות זהב, היא יכולה להיות כמוות, קבר, כבוד משקל [solemn] ואפילו הרה, אך בנדיר היא ניטרלית. כלומר, כאשר שקיטה היא ניטרלית נדיר הוא שהיא תדובר או אפילו תהיה ניכרת". עולה מכך שהשקיטות הניכרות הן אלה שאינן טריוויאליות. דבורה טאנן (1985) הכתירה את מאמרה על השקיטה בכותרת "שקיטה – הכל חוץ מ-". המילה העברית "שתיקה" – ויותר ממנה המילים "silence" באנגלית ובצרפתית – משמשות למצבים ולתהליכים רבים ושונים. אך היא המונח אשר יהא,

1 על המונח "שקיטה" כתרגום של "silence" ראו 2.1.3 § והערה 13 שם.
הערה כללית להפניות: ציון השנה ונקודתיים (למשל 1985: 73) משמש להפניות לביבליוגרפיה (עמודים 471-508); הציון עמ' (למשל, ילדי כפר עציון, עמ' 25) מכוון להפניה למקורות ספרותיים (עמודים 459-470); הציון עמוד (למשל, עמודים 14-15) משמש להפניה לעמודים בספר זה.

כל אחד מאתנו – כאדם, כדובר וכמאזין – פוגש בשקיטות, עושה בהן שימושים רבים ומגוונים ומזהה אותן בשיח. הן חיות ונוכחות בלבנו ובהתנסויותינו: פעם זה זיכרון נעים ומקרב ופעם זו התנסות קשה ומרחיקה. ובעיקר, כולנו – כדוברים וכמאזינים – מבחינים בין השקיטות השונות ובעיקר יודעים כי "שקיטה יכולה להיות פרי בחירה או פרי הגבלה ואולם רק הראשונה היא משמעותית מבחינה תקשורתית" (רשר 1998: 91).

כבסיס לניווט בשדה השתיקה שהיא פרי בחירה – זו הנושאת משמעות תקשורתית המכונה כאן "השתיקה המדברת", נתחיל בהכרת השטח. נעשה שימוש במחקרים ובמאמרים משל בלשנים ושאנים בלשנים, שהקדישו עיונם לשתיקה. באלה יתגלו המכנים המשותפים הרחבים ביותר כמו גם ייחודן של הדרכים והתפיסות. השתיקה על היבטיה השונים העסיקה הוגים, אמנים, סופרים, משוררים ומחזאים, כמו גם חוקרים, משפטנים ומטפלים לסוגיהם. נתמקד בהיבט אחד מאלה – השתיקה כאמצעי הבעה: שתיקה כבחירה של הדובר (לא של המאזין) להשתמש במסמך נעדר קול כאמצעי להבעה מילולית. שתיקה זו משמשת בתוך האינטראקציה התקשורתית. היא משמשת יחד עם הדיבור – המילים – או לצדן להעברת מסר, שיתוף רגשי, הפעלת האחר, כמו גם כאמצעי אמנותי פואטי-אסתטי, כאמצעי מטה-לשוני לתהלוך שיח ודיבור. לצד אלה יש שהיא משמשת גם ככלי מצביע-משלבי בהתאם לנסיבות האינטראקציה ולהקשריה. שתיקה זו כאמצעי הבעה מזומנת ומשמשת בכל תחומי החיים: בשיח הספונטני הבין-אישי על הקשריו וקשריו הרבים, כמו גם בשיח הפומבי והציבורי דוגמת נאומים והכרעות דין. השתיקה כאמצעי הבעה מצויה ומשמשת גם במגוון רחב של טקסטים כתובים, היא מצויה בטקסטים עבריים למן ספרות המקרא, דרך יצירות ספרות יפה, משירה ועד רומנים ארוכים שבפרוזה, בפרסומות ובתעמולה פוליטית ועד לבלוגים ולצ'טים.

בכל אלה באה שתיקה זו לא כי לדובר אין מה לומר או משום שהוא מבקש להסתיר דבר מה ממאזיניו, אלא להפך, דווקא משום בחירתו להביע את אשר לו בשתיקה. עתים יבחר בה משום קוצר הלשון ועתים יעדיף אותה על פני הדיבור כאמצעי סגנוני או קונטיבי המזומן לו לצד מילות הלשון.

עיון זה בשתיקה המדברת – היינו השתיקה כאמצעי הבעה – הוא פועל יוצא של תפיסתה כאמצעי לשוני-מילולי השקול לדיבור ומחלק עמו את מטלת ההבעה והתקשורת המילוליות. שתיקה זו היא אפוא שתיקה הבאה במקום שצפוי דיבור: עתים היא שתיקה של הגה בודד, עתים שתיקת מילה או משפט ועתים שתיקת שיח. בכך מבקש ספר זה להעמיד עיון בשתיקה המדברת, המקביל לעיון רב השנים, רב הכמות ורב ההיקף והמלל שזכה לו הדיבור וחקרו. במובן זה שקול העיון בשתיקה כאמצעי הבעה לעיון הבלשנות המתארת את שמצוי בכושרו הלשוני של כל אחד מאיתנו כדובר – כושר שאנו עושים בו שימוש למן היותנו ממלמלים וממללים. "הצָרָה בְּמִלָּה וְהַצָּרָה בְּשִׁתְיָקָה / וְהַצָּרָה בְּשִׁתְיָקָה גּוֹבֵר [...]...", אומר המשורר עמוס

לויתן. ואכן, לאור הספרות הבלשנית הרבה המוקדשת לדיבור ואמצעיו מתבקש וגובר הצורך בעיון מקביל בשתיקה כאמצעי הבעה. מהדברים שכאן נראה גם עד כמה העיון בשפה – בדיבור – נדרש לעיון בשתיקה כאמצעי הבעה לצד אותו דיבור.

הספר ערוך לפי פרקי העיון הבלשני: יש בו עיון בצד הצורה ובצד התוכן, עיון למן רמת ההגה הבודד ועד רמת השיח והטקסט. השתיקה נבחנת לאור תפקידי הלשון והמשמעויות הספציפיות שהיא מביעה. כל אלה מוצגים ומלווים בדוגמות מהתנ"ך, הספרות היפה, השיח היומיומי, פרסומות, מסמכים וכדומה.

הספר מצביע בסיומו על תרומתו של עיון זה בשתיקה כאמצעי הבעה לגילוי ולהארה של קושיות שבתחום הדיבור ועתים אף לפתרונן. הכוונה לנושאים שחשפה הרמת האבן של השתיקה כאמצעי הבעה, או אלה המצריכים בדיקה מחודשת לאור ההבאה בחשבון של השתיקה המצויה בתפוצה משלימה לדיבור, ולאור חילוץ של הדיבור ממעמדו כאמצעי הבעה מילולי יחידי. דומה הדבר למה שאנו הרואים חשים ומגלים על עצמנו, על חושינו ועל היכולות שלנו כאשר אנו עוברים למדיום אחר. העיון בשפה, דרך ממד השתיקה – היעדר המסמן – שופך אור חדש על תופעות לשוניות בכלל, ועל שתי קבוצות של תופעות בפרט: הקבוצה הראשונה היא תופעות שנעלמו מעינם של הבלשנים והקבוצה השנייה היא של תופעות שראיתן דרך פריזמת המסמנים המילוליים ההגויים הציגה תמונה חלקית שהסתירה את מהותן האמיתית. התובנה כי יש שתיקות שאינן רקע לדיבור אלא הן – כמו הדיבור – המסמן הלשוני עצמו, וככאלה יש בכוחן לשמש – לצד הדיבור – למטרות תקשורתיות שונות וכנושאות משמעויות שונות, תובנה זו מאירה באור חדש את יחסי הדמות והרקע שבין הדיבור לשתיקות אלה.

בכורת הלשון לדיבור, כפי שמעיד המלל הרב של הדיבור על אודות השתיקה. לא באנו לגזול מהדיבור בכורה זו, אלא להכיר את שותפתו הנאמנה – העוזר שנגדו – היא השתיקה המדברת.

2.0 תיחום השתיקה וסיווגיה

אנו יוצאים למסע שהוא כמסע הארכאולוג: לא סדנת יצירה, אלא גילוי וחשיפה של מה שאנחנו יודעים על קיומו: השתיקה כאמצעי הבעה.

2.1 "על כל שפיים אך / דממה / [...] צפור שותקת ביער"
"שיר לילה לנודד" מאת וולפגנג גתה (תרגום: שמואל שתל 2000)

נצא למסענו זה תוך שיטוט ב"שיר לילה לנודד" משל המשורר והחוקר הגרמני וולפגנג גתה:

Wanderers Nachtlied / Goethe

Über allen Gipfeln	על כל שיאי־הרים
Ist Ruh.	דממה,
In allen Wipfeln	בצמרות יערים
Spürest du	לא תשמע
Kaum einen hauch;	אף נשמת רוח;
Die Vögelein schweigen in Walde.	הצפרים שותקות על בד –
Warte nur, balde	חכה, עוד קצת
Ruhest du auch.	אף אתה תנוח.

מתוך כהן תשכ"ח (תרגום: יוסף ליכטנבוים),

השיר זכה ליותר מחמישים תרגומים לעברית (ראו למשל כהן תשכ"ח; רייך 2001). לסיבור האוזן הובא במלואו תרגומו של יוסף ליכטנבוים, ואולם לצורך העיון נתמקד בתרגומי המילים "Ruh" ו-"schweigen", המופיעות בשורה השנייה (צלע ראשונה) והשישית (צלע שלישית). כדרך תרגומי שירה, אין אלה בהכרח תרגומים מילוליים, ולכן ממילא אין כל השתמעות מדברינו שאלה תרגומי המילים עצמן (ראו ויסברוד 2007: 151–156). ואולם דווקא בחירתו של גתה במילים יום יומיות,

מקורות ספרותיים*

הזכויות בציטוטים המובאים בספר שייכות לבעלי הזכויות

אבידן, קוריקולום פוסט מורטם = אבידן דוד 1962 [2009]. "Curriculum Vitae"
"Curriculum post mortem", בתוך ויסמן ענת ווינפלד דוד (עורכים), דוד אבידן

כל השירים 1965-1951, בני ברק: הקיבוץ המאוחד 2009, כרך 1, עמ' 269-277
אבידן, תרגיל למתחילים = אבידן דוד 1968 [2009]. "תרגיל למתחילים, מגיל 25
ומעלה", בתוך ויסמן ענת ווינפלד דוד (עורכים), דוד אבידן כל השירים 1968-

1973, בני ברק: הקיבוץ המאוחד 2009, כרך 2, עמ' 40-41; 138-141
אבינרי, הצד השני = אבינרי אורי, 1990. הצד השני של המטבע, תל-אביב: זמורה-
ביתן 1990

אהרוני, שיר לילה לנווד = אהרוני רון, 2008. "שיר לילה לנווד" של גתה (תרגום)
בתוך אהרוני רון, מתמטיקה, שירה ויופי, תל-אביב: הקיבוץ המאוחד 2008, עמ'

66

אור והירשפלד, שיר לילה לנווד = אמיר אור ואריאל הירשפלד 1992 [2001]. "שיר
לילה לנווד" של גתה (תרגום) בתוך אשר רייך, הנשיקה מבעד למטפחת, תל-אביב:
עם עובד 2001, עמ' 33

אורלנד, אני שותק אליך = אורלנד יעקב, [תשנ"ז]. "אני שותק אליך", בתוך אורלנד
יעקב, אורלנד - מבחר כתבים, ירושלים: מוסד ביאליק תשנ"ז, עמ' 83
אורנן, נטיות = אורנן עוזי 1972 [1981]. "נטיות", בתוך אורנן עוזי, נטיות, תל-אביב:
ספרית פועלים 1981, עמ' 25-26

אישיגורו, שארית היום = אישיגורו קאזואו, 1989 [1992]. שארית היום (תרגום מאנגלית:
אלעזר צילה), תל-אביב: מחברות לספרות כנרת זמורה-ביתן 1992
אלכובים, חיי עם האבות = דב אלכובים, תשס"א. חיי עם האבות: אגדה אוטוביוגרפית,
תל-אביב: עם עובד תשס"א

אליוט, ארבעה קוורטטים = אליוט ת.ס. 1943 [1999]. ארבעה קוורטטים (תרגום
מאנגלית: אסתר כספי), תל-אביב: המעורר 1999

* הסימן "****" מורה על השורה הפותחת שירים בלא כותרת.

- אלתרמן, אולי היד אותך עודנה מחפשת = אלתרמן נתן, תשט"ז [1972]. "***אולי היד אותך עודנה מחפשת", בתוך אלתרמן נתן, כל כתבי, שירים משכבר, כוכבים בחוץ, תל-אביב: הקיבוץ המאוחד 1972, עמ' 84
- אלתרמן, בלדות = אלתרמן נתן (מתרגם), 1959. בלדות ישנות ושירי זמר של אנגליה וסקוטלנד, תל-אביב: הקיבוץ המאוחד 1959
- אלתרמן, ליל קיץ = אלתרמן נתן, 1938 [1972]. "ליל קיץ", בתוך אלתרמן נתן, כל כתבי, שירים משכבר, כוכבים בחוץ, תל-אביב: הקיבוץ המאוחד 1972, עמ' 57
- אלתרמן, מגש הכסף = אלתרמן נתן 1947 [תשל"ז]. "מגש הכסף", בתוך אלתרמן נתן, הטור השביעי, ספר ראשון (תש"ג-תשי"ד), תל-אביב: הקיבוץ המאוחד תשל"ז, עמ' 154-155.
- אלתרמן, מעשה בפ"א סופית = אלתרמן נתן, 1958 [1979]. "מעשה בפ"א סופית", בתוך אלתרמן נתן, ספר התבה המזמרת, תל-אביב: הקיבוץ המאוחד 1979, עמ' 26-32
- אלתרמן, שיר ערש = אלתרמן נתן, 1966 [1973]. "שיר ערש", בתוך אלתרמן נתן, אסתר המלכה, כל כתבי, מחזות, תל-אביב: הקיבוץ המאוחד 1973, עמ' 387-388
- אנסבכר, רסיסים ממגש הכסף = אנסבכר מנחם, 2003. רסיס ממגש הכסף, תל-אביב: דניאלה די-נור מוציאים לאור 2003
- אפלפלד, אל מעבר לטראגי = אפלפלד אהרן, 1979. "אל מעבר לטראגי", בתוך מסות בגוף ראשון, ירושלים: הספריה הציונית על יד ההסתדרות הציונית העולמית 1979, עמ' 41-50
- אפלפלד, מכוות האור = אפלפלד אהרן, 1980. "מכוות האור" תל אביב: הקיבוץ המאוחד 1980 המחבר
- אפלפלד, סיפור חיים = אפלפלד אהרן, 1999. סיפור חיים, ירושלים: כתר 1999
- אצ"ג, קהילות הקדש בגולה = גרינברג אורי צבי, תרצ"א [1937]. "קהילות הקדש בגולה", בתוך אצ"ג, 1937, ספר הקטרוג והאמונה, ירושלים: סדן, עמ' עז-פ. וגם בתוך מירון דן (עורך), אורי צבי גרינברג - כל כתביו, כרך ג, ירושלים: מוסד ביאליק 1991, עמ' 82
- ארגמן-ברנע, עם סגירת הגליון = ארגמן-ברנע עמליה, 2008. עם סגירת הגליון, ירושלים: כתר 2008
- ביאליק, הכניסיני = ביאליק ח.נ., תרס"ה [תרצ"ח]. "הכניסיני תחת כנפך", בתוך כל כתבי, תל-אביב: הוצאת דביר תרצ"ח, עמ' מא
- ביאליק, ים הדממה = ביאליק ח.נ., תרס"ב. [תרצ"ח]. "ים הדממה פולט סודות", בתוך כל כתבי, תל-אביב: הוצאת דביר תרצ"ח, עמ' לא
- ביאליק, מגלת האש = ביאליק ח.נ., תרס"ה [תרצ"ח]. "מגלת האש" בתוך כל כתבי, תל-אביב: הוצאת דביר תרצ"ח, עמ' פח-צד
- ביאליק, על השחיטה = ביאליק ח.נ., תרס"ג [תרצ"ח]. "על השחיטה" בתוך כל כתבי, תל-אביב: הוצאת דביר תרצ"ח, עמ' לה-לו

קולנוע, טלוויזיה, תערוכות

גונן, דור שני = גונן ניצה (בימוי), 1994, דור שני – סוף שבוע של שיחות נפש בעין כרם, הפקה – עידו בהט ורפי ברביבאי, בהשתתפות: כרמית גיא, שמוליק וילוז'ני, ציפי פינס, יוני להב, בילי לניאדו, שלמה ארצי, מלה מאיר, צביקה רמץ (ז"ל) ולינדה אולמרט, ובהנחיית פסיכולוגים מארגון "עמך"
לוי חגי, בטיפול = לוי חגי, ניר ברגמן (תסריטאי) 2005-2008, בטיפול, סדרת טלוויזיה:

פולמן, ולס עם באשיר = פולמן ארי (בימוי), פולונסקי דוד (מאייר), 2008, סרט: ואלס עם באשיר.

[עיבוד כספר ארו אשרוב, אור יהודה: כנרת זמורה-ביתן 2009].
קולירין, ביקור התזמורת = קולירין ערן (במאי ותסריטאי), 2007, סרט: ביקור התזמורת.

שבעת הסלילים = קדר יאיר (בימוי, הפקה, תסריט), שבעת הסלילים של יונה וולך – אוטוביוגרפיה תיעודית, 2012

נאמן, Ashkenazim = נאמן מיכל [1997], AshkeNazim, דיפטך, שמן, מסקינטייפ ולטרסט על בד, ה' צבעים תערוכת יחיד, מוזיאון תל-אביב, 1999

http://he.wikipedia.org/wiki/%D7%9E%D7%99%D7%9B%D7%9C_%D7%A0%D7%90%D7%9E%D7%9F

ביבליוגרפיה*

- אבינרי 1968 = אבינרי יצחק, 1968. גנזים מגולים, תל-אביב: יזרעאל
אבישור תשל"ג = אבישור יצחק, תשל"ג. "דגמי השאלה הכפולה ומשולשת במקרא
ובאוגריתית להסתעפויותיהם", בתוך לוריא בן-ציון (עורך), ספר שז"ר, ירושלים:
קרית ספר, עמ' 421-464
אבן-שושן 1977 = אבן-שושן אברהם, 1977. קונקורדנציה חדשה לתנ"ך, ירושלים:
קרית-ספר
אבן-שושן 2003 = אור משה (עורך ראשי), 2003. מלון אבן-שושן, ישראל: המלון
החדש בע"מ
אבנרי תשנ"ה = אבנרי שמואל, תשנ"ה. "דרשה לפרשת 'שמיני'" (כתבי-יד המחבר, לא
פורסם, באדיבות המחבר)
אבנרי 2007 = אבנרי שמואל, 2007. "אפלפלד-ביאליק: במאבק לטוהר הביטוי",
הארץ, "תרבות וספרות", 5 ביולי 2007
אגייקום 2002 = Agyekum Kofi, 2002. "The communicative role of silence in Akan", *Pragmatics*, Vol. 12(1), pp. 31-51
אגמון-פרוכטמן 1982 = אגמון-פרוכטמן מאיה, 1982. הידוע והסתום, תל-אביב: פפירוס
אדל, בונפרונטה ואסקודרו 2007 = Adell Jordi, Bonafonte Antonio, and Escudero David, 2007. "Filled pauses in speech synthesis: Towards conversational
speech", in *Proceedings of 10th International Conference on Text, Speech
and Dialogue*, LNCS 4629, (Springer) Plzen Czech Republic, pp. 358-365
אדלר 1979 = Adler Max K., 1979. *Non-Vocal Language and Linguistic Substitutes – A Sociolinguistic Study*, Hamburg: Buske
אדלר 2007 = אדלר סלביה, 2007. "השתיקה והקשר הצרפתי", בתוך אפרת מיכל
(עורכת), שתיקות – על מקומה של השתיקה בתרבות וביחסים בין אישיים, תל-
אביב: רסלינג, עמ' 177-190
אהרוני 2008 = אהרוני רון, 2008. מתמטיקה שירה ויופי, תל-אביב: הקיבוץ המאוחד
אוארבך 1946 [1961] = אוארבך אריך, 1946. מימזיס – התגלמות המציאות בספרות
המערב (תרגום: קרוא ברוך), 1961, ירושלים: מוסד ביאליק

* המקורות מצוינים בקיצורים לפי שנת הפרסום הראשונה. שנת התרגום או הוצאה מחודשת מובאת בסוגריים רבועים.

- אוגרן 1989 [2001] = אוגרן תומס, 1989. הקצה הפרמיטיבי של החוויה (תרגום):
 ברגשטיין אבנר ואהרוני חגית), 2001, עם עובד: תל אביב
 אוירבך 2007 = אוירבך ברק, 2007. השתיקה כאמצעי רטורי בשיח התעמולתי, תזה
 למ"א, אוניברסיטת חיפה
- Olinick Stanley L., 1982. "Meanings beyond words: = 1982
 psychoanalytic perception of silence and communication, happiness, sexual
 love and death", *International Review Psycho-Analysis*, Vol. 9, pp. 461-
 472
- אולמן 1962 = Ullmann Steven, 1962. *Semantics*, Oxford: Oxford University
 Press
- אולמן 2011 = אולמן אריה, 2011. "קְלִיקוּ – השמות הקדושים במבט סוציולוגי-ויסטי",
 תמסיר הרצאה בכנס איל"ש, סוכות 2011, אוניברסיטת חיפה
- Osgood Charles E., 1958. "Some effects of motivation on style = 1958
 of encoding", in Sebeok Th. A. (ed.). *Style in Language*, Cambridge: MIT
 Press, pp. 293-306
- אוסטין 1962 [2006] = אוסטין ג'ון ל., 1962. איך עושים דברים עם מלים (תרגום):
 אלגת גיא), 2006, תל-אביב: רסלינג
- אוספנסקי 1970 [1986] = אוספנסקי בוריס, 1970. "קריאה בשם כבעיה של נקודת
 תצפית", בתוך אוספנסקי בוריס, הפואטיקה של הקומפוזיציה (תרגום: טורי גדעון),
 1986, תל-אביב: ספרית פועלים
- O'Connell Daniel C. and Kowal Sabine, 2004. "The = 2004
 history of research on the filled pause as evindence of the written language
 bias in linguistics", *Journal of Psycholinguistic Research*, Vol. 33(6), pp.
 459-474
- אורנן, תשי"ט = אורנן עוזי, תשי"ט. "ניתוח מיכני והוראת התחביר", לשוננו, כרך
 כג, עמ' 243-258
- אורנן תשכ"א = אורנן עוזי, תשכ"א. "חלקי הדיבר", לשוננו, כרך כה, עמ' 35-56
 אורנן תשכ"ב = אורנן עוזי, תשכ"ב. "שיטת ניתוח של דימויים ביצירות ספרותיות",
 לשוננו, כרך כו, עמ' 40-47.
- אורנן תשל"א = אורנן עוזי, תשל"א. "כולל ומחובר", לשוננו, כרך לה, עמ' 272-291
 אורנן 1972 = אורנן עוזי, 1972. "מילון עולמי לעברית מדוברת", ידיעות אחרונות,
 14 באפריל 1972
- אורנן תשל"ט = אורנן עוזי, תשל"ט. המשפט הפשוט, ירושלים: אקדמון
 אורנן תשנ"ג = אורנן עוזי, תשנ"ג. "נשימה, תחביר וקצב", לשוננו לעם, מחזור מ"ד
 חוברת 2, עמ' 174-178
- אורנן תשס"ג = אורנן עוזי, תשס"ג. המלה האחרונה, חיפה: הוצאת הספרים של
 אוניברסיטת חיפה